

ΕΠΑΝΑΛΗΠΤΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ 2020
Β΄ ΦΑΣΗ**E_3.Κκ3Κ(α)**

ΤΑΞΗ:

Γ΄ ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΣ: **ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ**

ΜΑΘΗΜΑ:

ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΗμερομηνία: **Κυριακή 17 Μαΐου 2020**Διάρκεια Εξέτασης: **3 ώρες****ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ****ΟΜΑΔΑ ΠΡΩΤΗ****ΘΕΜΑ Α**

- A1.**
1. Λ
  2. Σ
  3. Λ
  4. Σ
  5. Σ

- A2.**
1. IV
  2. II

ΘΕΜΑ Β

- B1.** Πριν παρουσιαστούν οι θεωρίες που έχουμε κληρονομήσει για το έθνος, θα πρέπει να δώσουμε έναν ορισμό για το έθνος. Έθνος είναι ο λαός που κατοικεί στον ίδιο χώρο, είναι η γλώσσα που μιλιέται από μια κοινότητα ανθρώπων, είναι η θέληση των ομάδων να υπάρχουν ως κοινότητες ή μήπως η κοινή ιστορία που συνδέει τα μέλη μιας εθνικής ομάδας; Δύο είναι οι διαφορετικές ιδέες περί έθνους που έχουμε κληρονομήσει: η μία προέρχεται από τη Γαλλική Επανάσταση και σύμφωνα με αυτήν το έθνος ταυτίζεται με το λαό, που ορίζεται ως μια ελεύθερη ένωση με κοινά πολιτικά δικαιώματα όλων όσοι διαμένουν στην εδαφική περιοχή που συγκροτεί το κράτος, ανεξαρτήτως θρησκείας, καταγωγής ή ακόμη και γλώσσας, δηλαδή το έθνος συμπεριλαμβάνει τις μειονότητες. Η άλλη ιδέα περί έθνους προέρχεται από το κίνημα του Ρομαντισμού (Γερμανία) και σύμφωνα με αυτήν το έθνος ταυτίζεται με το κοινό παρελθόν, την ιστορία και την κοινή παράδοση που συνδέει τα μέλη μιας κοινότητας.

Η ιδιότητα του πολίτη στο πλαίσιο αυτής της κοινότητας σφυρηλατείται μέσα από την κοινή καταγωγή και την ιστορία.

[πρβλ. Σχολ. βιβλίο, *Κοινωνιολογία, Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών και εκδόσεων ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ*, σελ. 137].

B2. Το έθνος-κράτος δε σχετίζεται ούτε με τις πόλεις-κράτη της αρχαιότητας (π.χ. της Αρχαίας Αθήνας) ούτε με τα φέουδα, που εμφανίζονται στο δυτικο-ευρωπαϊκό μεσαίωνα και τα οποία στηρίζονται στην ύπαρξη ενός κεντρικού ηγεμόνα και στο καθεστώς εκμετάλλευσης των δουλοπαροίκων. Βέβαια, οι ιστορικοί συμφωνούν σε γενικές γραμμές ότι τα πρώτα στοιχεία γένεσης του κράτους ανιχνεύονται στο τέλος του Μεσαίωνα και συγκεκριμένα από το 13ο ως το 15ο αιώνα στη Δυτική Ευρώπη ως μια τριπλή αντίδραση στους ηγεμόνες βασιλείς, την εκκλησιαστική δύναμη και τους φεουδάρχες. Ο καινούριος τύπος πολιτικής έκφρασης παίρνει την ονομασία «κράτος» (αν και ο συγκεκριμένος όρος αρχίζει να επικρατεί μετά το 15ο αιώνα). Το κράτος προκύπτει από την επικράτηση του ηγεμόνα-βασιλιά πάνω στους φεουδάρχες και από την ανάπτυξη της αστικής τάξης. Η ανερχόμενη αυτή τάξη, η αστική, προωθεί το ενιαίο συγκεντρωτικό έθνος-κράτος και διευρύνει έτσι την επιβολή της στο οικονομικό και το πολιτικό επίπεδο. Ιστορικά μπορούμε να διακρίνουμε τέσσερις «γενιές» εθνών κρατών:

1. Η πρώτη «γενιά» κρατών, που διαμορφώθηκαν το 19ο αιώνα - από αντίδραση στις φεουδαρχικές δομές στη βάση της αρχής των υπηκοοτήτων (π.χ. Γάλλος).
2. Η δεύτερη «γενιά» κρατών εμφανίζεται κατά τον 20ό αιώνα και κτίζεται πάνω στα ερείπια της Γερμανικής, της Αυστροουγγρικής και της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Γενικότερα, ο Μεσοπόλεμος ήταν μια δύσκολη περίοδος θεμελίωσης νέων κρατών. Κάποια από αυτά τα νέα κράτη αντιστοιχούσαν σε παλιά έθνη που επιβίωσαν χάρη στον πολιτισμό τους και κάποια άλλα «κατασκευάστηκαν» πάνω σε πιο σύνθετες δομές όπως η Γιουγκοσλαβία, που αποτελούσε μια ομοσπονδία επιμέρους «κρατών».
3. Η τρίτη «γενιά» κρατών εμφανίζεται από το 1945 και μετά το τέλος της αποικιοκρατίας. Σε αυτή τη «γενιά» κρατών δεν προηγείται το έθνος του κράτους, αλλά το κράτος έχει ως έργο την οικοδόμηση του έθνους (π.χ. Αλγερία).
4. Η τέταρτη «γενιά» κρατών προήλθε από την κατάρρευση των χωρών του υπαρκτού σοσιαλισμού από το 1989 και μετά (π.χ. Ρωσία, Ουκρανία, Γεωργία, Λευκορωσία, Καζακστάν, Τσεχία, Σλοβακία, Σλοβενία, Κροατία κτλ.).

[πρβλ. Σχολ. βιβλίο, *Κοινωνιολογία, Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών και εκδόσεων ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ*, σελ. 137 - 138].

ΟΜΑΔΑ ΔΕΥΤΕΡΗ

ΘΕΜΑ Γ

Γ1.α. Οι απόψεις του Μαρξ για το κράτος ήταν οι εξής:

Ο Μαρξ αποδίδει τη γένεση του κράτους στη διαφοροποίηση της κοινωνίας, δηλαδή στο διαχωρισμό αυτών που κατέχουν τα μέσα παραγωγής και ιδιοποιούνται το κέρδος από αυτούς που το μόνο που κατέχουν είναι η δύναμη της εργασίας τους. Έτσι το κράτος, σύμφωνα με τον Μαρξ, υπηρετεί τους οικονομικά κυρίαρχους, όποια και αν είναι η μορφή διακυβέρνησής του (δημοκρατία, μοναρχία κτλ.).

Επιπλέον, ο Μαρξ θεωρούσε ότι το κράτος αποτελούσε όργανο των καπιταλιστών, αφού στον καπιταλιστικό τρόπο παραγωγής η οικονομική (ή υλική) βάση εκφράζεται από τις παραγωγικές σχέσεις των καπιταλιστών και των εργατών.

Επιπρόσθετα, ο Μαρξ ισχυρίστηκε ότι το κράτος υπηρετεί τα συμφέροντα των κυρίαρχων τάξεων και χάρη στους θεσμικούς μηχανισμούς καταστολής που διαθέτει μπορεί να ασκεί την εξουσία του στα εργατικά στρώματα. Οι κυριότεροι μηχανισμοί καταστολής που χρησιμοποιεί το κράτος είναι η αστυνομία, ο στρατός, τα δικαστήρια, οι φυλακές.

[πρβλ. Σχολ. βιβλίο, *Κοινωνιολογία, Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών και εκδόσεων ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ*, σελ. 134 και 18 και 143].

Οι απόψεις του Μαρξ για τον καταμερισμό της εργασίας ήταν οι εξής:

Για τον Μαρξ ο κοινωνικός καταμερισμός εργασίας είναι αυτός που φέρνει σε αντίθεση συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες: οι ιδιοκτήτες των μέσων παραγωγής και οι εργάτες έρχονται σε σύγκρουση όσον αφορά τη διανομή του πλούτου που δημιουργείται από την εργασία (υπεραξία), αφού βέβαια δεν έχουν τα ίδια συμφέροντα. Αυτή η αντιπαράθεση αποτελεί τη βάση της πάλης των τάξεων.

[πρβλ. Σχολ. βιβλίο, *Κοινωνιολογία, Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών και εκδόσεων ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ*, σελ. 111].

Οι απόψεις του Μαρξ για τις κοινωνικές τάξεις ήταν οι εξής:

Ο Μαρξ, παρατηρώντας την εξαθλίωση των εργατών στην Αγγλία στα μέσα του 19ου αιώνα, αναδεικνύει την αντίθεση ανάμεσα στις κοινωνικές τάξεις¹ (εργατική -

¹ Ως κοινωνικές τάξεις ορίζονται οι κοινωνικές ομάδες των οποίων τα μέλη έχουν την ίδια θέση ως προς τα μέσα παραγωγής (ιδιοκτήτες ή όχι), ένα σχετικά κοινό τρόπο ζωής και την αίσθηση ότι ανήκουν στην ίδια ομάδα. Η έννοια της κοινωνικής τάξης προσεγγίζεται από διαφορετικές θεωρίες, [πρβλ. Σχολ. βιβλίο, *Κοινωνιολογία, Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών και εκδόσεων ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ*, σελ. 118]. Το συγκεκριμένο απόσπασμα δεν είναι υποχρεωτικό να αναφερθεί από τους μαθητές, οπότε η μη αναφορά του δεν επιφέρει αρνητική βαθμολόγηση.

αστική). Αυτό που διαφοροποιεί τις δύο τάξεις δεν είναι το εισόδημα, η φύση της εργασίας (χειρωνακτική ή όχι) ή η άσκηση των διαφορετικών επαγγελματιών, αλλά η θέση κάθε τάξης στη διαδικασία της παραγωγής. Η αστική τάξη είναι ιδιοκτήτρια των μέσων παραγωγής, ενώ η εργατική τάξη το μόνο που κατέχει (και πολλα έναντι ενός μισθού) είναι η εργατική δύναμη.

[πρβλ. Σχολ. βιβλίο, *Κοινωνιολογία, Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών και εκδόσεων ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ*, σελ. 118].

Γ1.β. Οι μαρξιστές προσεγγίζουν την κοινωνικοποίηση ως μια διαδικασία μέσω της οποίας διαιωνίζεται η καθεστηκία τάξη πραγμάτων. Όταν για παράδειγμα, οι άνθρωποι κοινωνικοποιούνται, αποδέχονται την οικογενειακή τους καταγωγή μέσω της εκμάθησης των κοινωνικών κανόνων που προσιδιάζουν στην κοινωνική τους τάξη (ή την κοινωνική τους θέση). Οι μαρξιστές θεωρούν ότι οι άνθρωποι μαθαίνουν να αποδέχονται την κοινωνική τους θέση, πριν ακόμα αποκτήσουν συνείδηση των οικονομικών σχέσεων κυριαρχίας. Μαθαίνουν δηλαδή από νεαρή ηλικία όλους τους κανόνες που διέπουν τη θέση τους και στη συνέχεια αποκτούν συνείδηση της κατάταξής τους στο κοινωνικό πλαίσιο ως κάτι το εντελώς φυσικό. Κατά συνέπεια η κοινωνικοποίηση συντηρεί τα κοινωνικά, πολιτικά και οικονομικά προνόμια των κυρίαρχων τάξεων μέσω δομών όπως, για παράδειγμα, η εκπαίδευση, η οποία αναπαράγει τις κοινωνικές θέσεις.

[πρβλ. Σχολ. βιβλίο, *Κοινωνιολογία, Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών και εκδόσεων ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ*, σελ. 58].

Γ2.α. Εκπρόσωπος της σχολής των συγκρούσεων θεωρείται και ο Ρ. Ντάρεντορφ (γενν. το 1929), ο οποίος προσεγγίζει θεωρητικά εκτός από την έννοια της κοινωνικής τάξης, και αυτήν της κοινωνικής δύναμης. Οι συγκρούσεις στην κοινωνία δε σχετίζονται μόνο με την κατοχή του πλούτου, αλλά και με την κατοχή της κοινωνικής δύναμης ανάμεσα σε διαφορετικές ομάδες συμφερόντων. Οι κυρίαρχες ομάδες επιδιώκουν τη διατήρηση των δεδομένων σχέσεων, ενώ οι κυριαρχούμενες ομάδες επιδιώκουν την ανατροπή τους. Όταν γίνεται ανακατανομή της εξουσίας, η σύγκρουση παύει να υφίσταται προσωρινά, για να επανέλθει, όταν επέλθει νέα ισορροπία στις σχέσεις εξουσίας. Έτσι, ο κύκλος των συγκρούσεων φαίνεται να είναι αέναος.

[πρβλ. Σχολ. βιβλίο, *Κοινωνιολογία, Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών και εκδόσεων ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ*, σελ. 22].

Γ2.β. ²Οι μεταγενέστεροι, με επικεφαλής τον Λ. Αλτουσέρ (L. Althusser, 1918-1990), επηρεασμένοι από τη σκέψη του Μαρξ προσέθεσαν στους μηχανισμούς καταστολής και τους ιδεολογικούς μηχανισμούς με τους οποίους το κράτος αναπαράγει την κυρίαρχη ιδεολογία. Οι ιδεολογικοί μηχανισμοί, είτε δημόσιοι είτε ιδιωτικοί, λειτουργούν με βάση την πειθώ και την προπαγάνδα. Σ' αυτούς τους μηχανισμούς κατατάσσονται οι μαρξιστές το σχολείο, την οικογένεια, την κοινωνική ασφάλεια, τον έλεγχο των ανηλικών παραβατών κ.ά. Ο πολιτικός ιδεολογικός μηχανισμός υπηρετείται από τα διάφορα κόμματα, ενώ ο ιδεολογικός μηχανισμός πληροφόρησης του κοινού από τον τύπο, το ραδιόφωνο, την τηλεόραση κτλ. Οι ιδεολογικοί μηχανισμοί του κράτους επιτρέπουν την αναπαραγωγή των κυρίαρχων κοινωνικών σχέσεων και δημιουργήθηκαν, σύμφωνα με τον Λ. Αλτουσέρ, επειδή οι μηχανισμοί καταστολής δεν αρκούν για να διασφαλίσουν την ηγεμονία της κυρίαρχης τάξης. [πρβλ. Σχολ. βιβλίο, *Κοινωνιολογία, Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών και εκδόσεων ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ*, σελ. 143].

ΘΕΜΑ Δ

Δ1.α. [Για την κοινωνιολογία η θρησκεία αποτελεί έναν κοινωνικό θεσμό που πραγματεύεται τη σχέση των ανθρώπων με το θείο]³.

Σύμφωνα με τον Ντυρκέμ (E. Durkheim, 1858-1917), η θρησκεία αποτελεί προβολή και θεοποίηση της ίδιας της ανθρώπινης κοινωνίας. Μέσα από τη διδασκαλία του θρησκευτικού δόγματος και τις θρησκευτικές τελετές επιβεβαιώνεται η συλλογική ταυτότητα των ομοθρήσκων (π.χ. «εμείς οι χριστιανοί», «εμείς οι μουσουλμάνοι», «εμείς οι εβραίοι») και ενισχύονται τα ιδανικά και οι αξίες της κοινωνίας. Η θρησκεία είναι στενά συνδεδεμένη με την εμπειρία της κοινότητας γιατί ενισχύει τους δεσμούς μεταξύ των μελών της και ενώνει τους ομοθρήσκους.

Από την άλλη πλευρά ο Βέμπερ (M. Weber, 1864-1920) θεωρούσε ότι η θρησκευτική συμπεριφορά είναι στην ουσία προσανατολισμένη προς τον επίγειο κόσμο. Σύμφωνα με τον Βέμπερ, η εμφάνιση του προτεσταντισμού, ο οποίος έδινε έμφαση στις αξίες της ασκητικής ζωής, της αποταμίευσης, της σκληρής εργασίας και της επένδυσης, συνδέεται ιστορικά με την ανάπτυξη του καπιταλισμού στην Ευρώπη. Είναι προφανές

² Η μαρξιστική οπτική θεωρεί ότι τόσο η ελιτίστικη όσο και η πλουραλιστική άποψη συγκαλύπτουν την πραγματικότητα ή ενισχύουν την αυταπάτη της ύπαρξης αυτόνομου πολιτικού πεδίου. Ο Μαρξ ισχυρίστηκε ότι το κράτος υπηρετεί τα συμφέροντα των κυρίαρχων τάξεων και χάρη στους θεσμικούς μηχανισμούς καταστολής που διαθέτει μπορεί να ασκεί την εξουσία του στα εργατικά στρώματα. Οι κυριότεροι μηχανισμοί καταστολής που χρησιμοποιεί το κράτος είναι η αστυνομία, ο στρατός, τα δικαστήρια, οι φυλακές, [πρβλ. Σχολ. βιβλίο, *Κοινωνιολογία, Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών και εκδόσεων ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ*, σελ. 143]. Το συγκεκριμένο απόσπασμα δεν είναι υποχρεωτικό να αναφερθεί από τους μαθητές, οπότε η μη αναφορά του δεν επιφέρει αρνητική βαθμολόγηση.

³ Το συγκεκριμένο απόσπασμα δεν είναι υποχρεωτικό να αναφερθεί από τους μαθητές, οπότε η μη αναφορά του δεν επιφέρει αρνητική βαθμολόγηση.

επομένως ότι η θρησκεία μπορεί να επηρεάσει τον οικονομικό και τον επαγγελματικό προσανατολισμό των ανθρώπων.

[πρβλ. Σχολ. βιβλίο, *Κοινωνιολογία, Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών και εκδόσεων ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ*, σελ. 61].

Δ1.β. Το κράτος αποτελεί ένα θεσμοθετημένο φορέα κοινωνικοποίησης ιδιαίτερα σημαντικό. Ο τρόπος διακυβέρνησης:

- I) Ασκήει επίδραση στη λειτουργία των σημαντικότερων φορέων κοινωνικοποίησης, όπως είναι η οικογένεια (π.χ. με την αναμόρφωση του οικογενειακού δικαίου), το σχολείο (π.χ. μέσω των προγραμμάτων της εκπαίδευσης, των βιβλίων, του εξεταστικού συστήματος), τα Μ.Μ.Ε. (π.χ. με τον κώδικα δεοντολογίας των δημοσιογράφων, αλλά και με τους κανόνες λειτουργίας τηλεοπτικών σταθμών).
- II) Διαμορφώνει τα πρότυπα συμπεριφοράς των κυβερνωμένων (π.χ. η συμπεριφορά και το ήθος των κυβερνώντων επηρεάζει το αίσθημα δικαίου του πολίτη, προάγει ή υπονομεύει τη διαφάνεια, την ισονομία κτλ.). Η κρατική εξουσία επιβάλλει κανόνες σε όλα τα επίπεδα και επηρεάζει τις σχέσεις των ανθρώπων σε επίπεδο οικονομικό (φορολογία, εισοδήματα), σε επίπεδο κοινωνικό (εκπαιδευτικό σύστημα, πρόνοια), σε επίπεδο πολιτικό (ελευθερία γνώμης, συμμετοχή σε συνδικαλιστικές ενώσεις και πολιτικά κόμματα κτλ.).

Η δημιουργία του κράτους είναι μια διαδικασία συνεχούς ορθολογικοποίησης, της οποίας τα χαρακτηριστικά κατά τον Βέμπερ είναι τα εξής:

- α) ανασυγκρότηση ενός σώματος μόνιμων και ειδικών υπαλλήλων (γραφειοκρατία),
- β) ορισμός μόνιμων διαδικασιών διαχείρισης και ελέγχου,
- γ) προσδιορισμός μιας εμφανούς ιεραρχίας αρμοδιοτήτων.

Τέλος, ο Βέμπερ θεώρησε ότι ο ορθολογικός τρόπος δράσης και οργάνωσης που καθορίζει όλους τους τομείς της καπιταλιστικής κοινωνίας (οικονομία, κράτος, νομικοί θεσμοί, γραφειοκρατία κτλ.) στηρίχτηκε στην επιστήμη και εξελίχτηκε παράλληλα με την επικράτηση της τεχνολογίας.

[πρβλ. Σχολ. βιβλίο, *Κοινωνιολογία, Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών και εκδόσεων ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ*, σελ. 64, 134, 20].

ΕΠΑΝΑΛΗΠΤΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ 2020
Β΄ ΦΑΣΗ**E_3.Kκ3K(α)**

Δ2.α. Σύμφωνα με τον Τσ.Ρ. Μιλς, που πρωτοστάτησε στην ανάπτυξη του μοντέλου των ελίτ⁴, η πολιτική ελίτ αποτελείται από την ηγετική ομάδα που εμφανίζεται ως κύριος φορέας άσκησης της πολιτικής εξουσίας και περιλαμβάνει όχι μόνο αυτούς που παίρνουν τις πολιτικές αποφάσεις, αλλά και αυτούς που ασκούν αντιπολίτευση και εκφράζουν κατεστημένα συμφέροντα. Η οικονομική ελίτ αποτελείται κυρίως από διευθυντές μεγάλων επιχειρήσεων, μεγαλομετόχους και υψηλόβαθμα στελέχη των εργοδοτικών οργανώσεων. Αυτή η ελίτ λειτουργεί ως ομάδα πίεσης απέναντι στην πολιτική ελίτ με στόχο την υπεράσπιση των συμφερόντων της, ενώ, στην περίπτωση που νιώσει ότι τα συμφέροντά της απειλούνται, μπορεί να φτάσει μέχρι και στην ανατροπή της κυβέρνησης. Τέλος, η στρατιωτική ελίτ αποτελείται από τα ανώτερα στελέχη των ένοπλων δυνάμεων, των σωμάτων ασφαλείας και της αστυνομίας. Ο ρόλος τους είναι τόσο σημαντικός, που εντάσσεται στις γραμμές της ιθύνουσας ελίτ. Οι ηγέτες των τριών αυτών ελίτ επικοινωνούν μεταξύ τους αλληλοδιαπλέκονται, καθώς τα συμφέροντά τους είναι ταυτόσημα, πράγμα που οδηγεί σε μια μη εκλεγμένη ολιγαρχία (με εξαίρεση την πολιτική ελίτ), η οποία λαμβάνει όλες τις πολιτικές αποφάσεις και κατευθύνει το εθνικό πεπρωμένο. Το μοντέλο των ελίτ αφορά κυρίως την αμερικανική κοινωνία και δείχνει την καθολική κυριαρχία του οικονομικού παράγοντα πάνω στον πολιτικό. Αυτή η κυριαρχία μετασχηματίζει την πολιτική σε διαχείριση τεχνοδιοικητικής φύσεως, με ό,τι αυτό σημαίνει για την πλειονότητα των πολιτών. Οι τεχνοκράτες είναι σύμβουλοι σε κυβερνητικά γραφεία που προτείνουν την επίλυση διάφορων κοινωνικών προβλημάτων με βάση οικονομικά δεδομένα, παραγνωρίζοντας έτσι τις κοινωνικές ανάγκες και τις σοβαρές επιπτώσεις αυτής της πρακτικής στη ζωή των πολιτών. Ως εκ τούτου, με το συγκεκριμένο μοντέλο δεν εκφράζεται η λαϊκή βούληση, ενώ μεθοδεύεται η πρόσβαση οργανωμένων συμφερόντων και ισχυρών οικονομικών παραγόντων στην κυβέρνηση, είτε άμεσα είτε έμμεσα (όπως π.χ. μέσω της διάπλοκής και της σύμπλευσης του στρατιωτικού μηχανισμού με τη βιομηχανία όπλων και της από κοινού διαμόρφωσης αμυντικής και εξωτερικής πολιτικής).

[πρβλ. Σχολ. βιβλίο, *Κοινωνιολογία, Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών και εκδόσεων ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ*, σελ. 141-142].

⁴ Σε γενικές γραμμές, στις δημοκρατικές κοινωνίες υπάρχουν τρεις θεωρητικές προσεγγίσεις για την εξουσία και τον έλεγχο που αυτή ασκεί: το μοντέλο των ελίτ, το πλουραλιστικό μοντέλο και το μαρξιστικό μοντέλο. Βασικοί εκπρόσωποι αυτής της θέσης (δηλαδή του μοντέλου των ελίτ) θεωρούνται ο Β. Παρέτο, ο Ρ. Μίκελς, ο Τσ.Ρ. Μιλς. Σύμφωνα με τον Β. Παρέτο, ελίτ είναι οι πρώτοι, οι διαλεχτοί, οι άριστοι μιας κατηγορίας προσώπων, [πρβλ. Σχολ. βιβλίο, *Κοινωνιολογία, Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών και εκδόσεων ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ*, σελ. 141]. Το συγκεκριμένο απόσπασμα δεν είναι υποχρεωτικό να αναφερθεί από τους μαθητές, οπότε η μη αναφορά του δεν επιφέρει αρνητική βαθμολόγηση.

Δ2.β. Ο καπιταλισμός υπήρξε από την αρχή ένα γιγάντιο εργαστήριο πειραματισμού για την αύξηση της παραγωγικότητας. Ερευνητές (μηχανικοί της εποχής) όπως ο Τέιλορ προσπάθησαν να κάνουν τις ομάδες των εργαζομένων να δουλέψουν όσο γίνεται πιο γρήγορα και πιο αποδοτικά, με αποτέλεσμα να επινοηθούν διαφορετικές κατά καιρούς τεχνικές οργάνωσης της εργασίας⁵.

Ο Τέιλορ (F.W Taylor, 1856-1915) προτείνει την ορθολογικοποίηση των εργασιών στα εργοστάσια της Αμερικής, κατανέμοντας την εργασία:

- α) οριζόντια, έτσι ώστε κάθε εργάτης να εκτελεί μέρος της συνολικής εργασίας,
- β) κάθετα, έτσι ώστε να διαχωρίζεται η σύλληψη της οργάνωσης της εργασίας από την εκτέλεσή της. Επειδή οι εργαζόμενοι δεν μπορούν να κάνουν οι ίδιοι την επιστημονική ανάλυση της εργασίας τους, το συγκεκριμένο έργο ανατίθεται στους ειδικούς. Έτσι, οι εργάτες γίνονται πιο αποτελεσματικοί αφού μπορούν να περιοριστούν στην επανάληψη μερικών απλών κινήσεων. Στον Τέιλορ ανήκει η φράση «ο σωστός άνθρωπος στη σωστή θέση».

Ο Φορντ (H. Ford, 1863-1947) ακολουθώντας τα βήματα του Τέιλορ, προσθέτει στην οργάνωση της εργασίας το σύστημα της σειράς συναρμολόγησης. Κατ' αυτόν τον τρόπο ο εργαζόμενος εκτελεί μια μηχανοποιημένη εργασία. Δεν είναι δηλαδή οι εργάτες που μετακινούνται στο χώρο δουλειάς εκτελώντας συγκεκριμένες εργασίες, αλλά τα κομμάτια που πρόκειται να συναρμολογηθούν τα οποία μεταφέρονται μπροστά στον εργαζόμενο. Οι εφαρμογές του τείλορικού και στη συνέχεια του φορντικού συστήματος οργάνωσης της εργασίας επέτρεψαν:

- α) τη μείωση του μη ωφέλιμου εργασιμίου χρόνου (π.χ. του χρόνου που ξοδεύεται για συνομιλίες μεταξύ των εργαζομένων),
- β) τη μείωση του χειρωνακτικού προσωπικού,
- γ) την αύξηση του ρυθμού εργασίας,
- δ) τη μαζική παραγωγή αγαθών (όπως το αυτοκίνητο Ford-T του 1908, χωρίς διαφοροποιήσεις στη μορφή ή το χρώμα),
- ε) τη δυνατότητα μαζικής ενσωμάτωσης στο εργατικό δυναμικό των μη καταρτισμένων μεταναστών, που ήταν Ευρωπαίοι αγροτικής καταγωγής, συχνά αναλφάβητοι,

στ) τη μηχανοποίηση των εργοστασίων.

[πρβλ. Σχολ. βιβλίο, *Κοινωνιολογία, Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών και εκδόσεων ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ*, σελ. 111-112].

⁵ Το συγκεκριμένο απόσπασμα δεν είναι υποχρεωτικό να αναφερθεί από τον μαθητή, οπότε η μη αναφορά του δεν επιφέρει αρνητική βαθμολόγηση.

Δ2.γ. Οι αλλαγές⁶ στην οργανωτική δομή της εργασίας γέννησαν νέες μορφές απασχόλησης, που ονομάστηκαν ευέλικτες. Παραδείγματα ευέλικτων μορφών είναι η μερική απασχόληση, η εργασία με βάρδιες, η εργασία στη βάση κυλιόμενου ωραρίου, η εργασία τις Κυριακές (και γενικότερα τις αργίες) και η εργασία από απόσταση όπως, για παράδειγμα, η τηλεργασία. Πολλές από αυτές τις ευέλικτες μορφές απασχόλησης ονομάζονται «γκρίζες», γιατί δεν παρέχουν στους εργαζομένους τα εργασιακά δικαιώματα (όπως επιδόματα, άδειες) και την ασφάλισή τους. Παραδείγματα «γκρίζων» μορφών απασχόλησης είναι η εργασία με σύστημα «φασόν», η εργασία εκτός των εγκαταστάσεων του εργοδότη, ο δανεισμός των εργαζομένων κ.ά. Αυτές οι μορφές απασχόλησης καθιστούν την εργατική δύναμη απροσδιόριστη και ασαφή.

Η χρήση του διαδικτύου και η παροχή εργασίας μέσω αυτού δημιούργησαν την τηλεργασία, την οποία μπορεί κανείς να συναντήσει με τις τρεις ακόλουθες μορφές:

- α) Η πρώτη μορφή μοιάζει με την εργασία-φασόν (με το κομμάτι) του 19ου αιώνα. Σ' αυτή την περίπτωση έχουμε ανεξάρτητους εργαζόμενους ή ελεύθερους επαγγελματίες που δε διαχωρίζουν το χώρο εργασίας από το χώρο του σπιτιού τους.
- β) Η δεύτερη μορφή διαφοροποιείται από την πρώτη λόγω της δικτύωσης που συνδέει τους υπολογιστές μεταξύ τους ή τους διαφορετικούς χώρους εργασίας σε μια πόλη, σε μια χώρα ή και σε ολόκληρο τον κόσμο. Σε μια μορφή πιο προχωρημένη η επιχείρηση δεν είναι παρά ένα τεράστιο, καλά δομημένο, δίκτυο πληροφόρησης. Οι εργαζόμενοι μπορούν δηλαδή να συνεργάζονται μέσω της τράπεζας δεδομένων.
- γ) Η τελευταία μορφή τηλεργασίας λειτουργεί ως μια υπηρεσία της κεντρικής επιχείρησης. Αναφέρεται κυρίως στον τομέα των πωλήσεων και έχει αναπτυχθεί ως δίκτυο σε μη αστικές περιοχές. Με αυτό τον τρόπο δεν απαιτούνται και έξοδα ενοικίου για την επιχείρηση.

[πρβλ. Σχολ. βιβλίο, *Κοινωνιολογία, Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών και εκδόσεων ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ*, σελ. 114-115].

⁶ Η εισαγωγή των νέων τεχνολογιών σε πολλούς χώρους εργασίας διεύρυνε τον κύκλο των εργασιακών δραστηριοτήτων και επηρέασε την ίδια τη δομή της εργασίας. Η ιεραρχία των υπαλλήλων άλλαξε: για παράδειγμα, προϊστάμενος μπορεί να γίνει αυτός που χειρίζεται επαρκώς τις πληροφορίες, χωρίς απαραίτητα να έχει και σφαιρική γνώση του αντικειμένου της δουλειάς. Άλλαξε επίσης η εργασιακή κουλτούρα: για παράδειγμα, μπορούν να διαμορφωθούν στους χώρους δουλειάς αυτόνομες ή ημιαυτόνομες ομάδες εργασίας. Επιπλέον, διαφοροποιούνται συνεχώς τα προσόντα που πρέπει να έχει κάποιος, για να βρει δουλειά, η οποία διαφοροποίηση προϋποθέτει γενικότερες γνώσεις και δεξιότητες, [πρβλ. Σχολ. βιβλίο, *Κοινωνιολογία, Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών και εκδόσεων ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ*, σελ. 114], Το συγκεκριμένο απόσπασμα δεν είναι υποχρεωτικό να αναφερθεί από τους μαθητές, οπότε η μη αναφορά του δεν επιφέρει αρνητική βαθμολόγηση.